

Természetvédelmi Információs Rendszer

Központi protokoll

Verzió: 2011. március 30.

A fali gyík (*Podarcis muralis*) állományainak monitorozása

Készítette:
Babocsay Gergely

1. A vizsgált taxon

A fali gyík Közép- és Dél-Európától a Pireneusi-félsziget északi részéig fordul elő. Több alfaját tartják számon, de egyes, jelenleg folyó filogenetikai vizsgálatok bonyolult taxonómiai viszonyokat vetítenek előre a csoporton belül. Kistestű, meglehetősen lapított testű gyíkfaj, hossza a rostrumtól a kloakanyílásig 7-8 cm. A farka 1,5-2-szer hosszabb, mint a teste. Színezete látszólag jelentéktelen, a barna és a szürke árnyalatai játsszák a főszerepet, de közelről megfigyelve a mintázata rendkívül változatos, amely valamifajta harmonikus eleganciában rendeződik össze. Az ivari kétalakúság más gyíkfajokhoz hasonlóan a fali gyíknál is megfigyelhető. A hím valamivel nagyobb, erőteljesebb felépítésű, feje vaskosabb. Alapszíne barna, drapp vagy bézs, olykor zöldes árnyalattal, a hát közepén hosszanti széles sávot alkot. A sáv közepén gyakran fekete csík húzódik, amely olykor rövid pálcikákká vagy pettyekké szakadozik. Egyes példányok háta teljesen pettyezett is lehet. Testoldala sötétbarnán pettyezett, márványozott vagy pepita mintázatot mutat, amelyben sötétbarna, fekete és világos (olykor fehér) elemek vegyülnek. A nászruhás egyedek oldalán, a haspikkelyek peremén gyakran figyelhetők meg égszínkék pettyek vagy foltok is. A has piszkosfehér vagy drapp, de gyakran narancs- vagy rózsaszínű, fekete pettyekkel. A pettyek a torkon sűrűbben találhatók meg. A nőstény mintázata szerényebb. Alapszíne megegyezik a hímével, de általában nem pettyezett. A hát közepén megtalálható az egybefüggő vagy felszakadozó fekete csík. A testoldal sem pettyezett, hanem sötétebb barna sáv húzódik rajta végig, amely a nyakon erőteljesebben emelkedik ki az alapszínből. A has piszkosfehér vagy drapp. A fiatalok a nőstényekre hasonlítanak, farkuk azonban erősen zöldes árnyalatú.

A fali gyík nevének megfelelően elsősorban sziklás, főként déli fekvésű élőhelyeken fordul elő. Élőhelyi igényei miatt, könnyen telepedik meg településeken, házak falán kerítéseken. Egyes helyeken (pl. a Budai-hegységben) a megszokottól eltérően teljes egészében kőmentes erdőszéleken is találkozhatunk vele, ahol az avarral vegyült fűcsomók között bujkál a ragadozók elől, vagy fatörzseken, kidőlt rönkökön napozik. A megfigyelés alatt álló példányok hajlamosak „visszafigyelni” a megfigyelőt, már-már bújócskát játszva vele. A hím territóriumot tart. A nőstény 2-10 tojást rak fűcsomók tövébe, esetenként egynél többször évente. A fiatalok július-augusztusban jelennek meg.

A fali gyík téli nyugalomra vonul, de az idő pillanatnyi javulása elegendő számára, hogy akár január közepén is előbújjon telelőhelyéről, és annak bejáratánál napozzon. Koratavasszal az első napos enyhe napokon gyakran több állat napozik ellapított testel egymás hegyén-hátán a tetelőüreg közvetlen bejáratánál. A nászidőszak az első vedlést követően áprilisban kezdődik.

2. A monitorozás célja

A fali gyík (*Podarcis muralis*) populációk kiválasztott mintavételi egységekben való folyamatos előfordulásának igazolása és a vizsgált állományok trend monitorozása: a populációk egyes minőségi paramétereinek és a mennyiségi viszonyaiban bekövetkező változások nyomon követése és az esetlegesen szükségessé váló természetvédelmi intézkedések megalapozása.

3. A mintavételi területek kiválasztása

3.1. Általános szempontok

1. A faj hazai elterjedési területén minden tájegységben minimálisan két mintavételi szakasz kijelölése szükséges.

2. Az első évben a potenciális mintavételi területek bejárása és a mintavételi szakasz kiválasztása a területbejárás alapján.
3. A kijelölés történhet a már korábban ismert előfordulási helyeken, vagy az első – kiválasztó – mintavételi évben, a mintavételi időszakban végzett próba mintavételek tapasztalatai alapján.
4. A mintavételi hely kiválasztás szempontjai:
 - a faj ismert előfordulási területe,
 - csekély mértékben zavart,
 - könnyen megközelíthető,
 - természetes határokkal elkülönülő egység,
 - legyen könnyen áttekinthető.
5. A mintavételi szakasz a terepi adottságoknak megfelelő, áttekinthető 2-4 m szélességű transzekt, amely mentén a faj rendszeresen megfigyelhető és jelentős zavarása nélkül a kívánt adatok felvehetőek.
6. A kijelölt mintavételi transzekt hossza mintavételi területenként érje el az 50 métert vagy annak többszörösét. Mivel azonban ennek a fajnak az élőhelyei ritkán fordulnak elő kiterjedten, homogén jelleggel, a transzektnek rövidebb szakaszokban is bejárható, de hosszuk összege érje el az 50 métert. A transzektnek párhuzamos pásztákban is kijelölhető, de ne közelítsék meg egymást olyan mértékben, hogy szélességükben átfedjenek, illetve legyenek egymástól annyira távol (8-10 m), hogy a megfigyelések során okozott zavarás ne befolyásolja a szomszédos transzektben végzett mintavételezést.

3.2. A mintavételi egység kiválasztása

Transzektnek mentén a faj ismert hazai előfordulási területein, nemzeti parkonként két élőhelyen, tavasztól ősziig, a hangsúlyt a tavaszi nászidőszakra illetve kora ősziig, a fiatalok kikelését követő időszakokra helyezve. A megfigyelés a vizuális megfigyelésre kell, hogy korlátozódjon.

4. Mintavétel módszerek bemutatása

4.1. Vizuális megfigyelés nappal

A fali gyík egyedeit nappali vizuális megfigyeléssel lehet monitorozni. Alkalmanként használható kis nagytávcső is, amellyel kisebb zavarással figyelhetők meg az egyedek.

4.1.1. Alkalmazhatóság

A fali gyíkok relatíve könnyen megközelíthetőek, a nemek elkülöníthetőek. Mivel az állatok gyakran merészkednek nyílt aljzatra (szikla-, kő-, betonfal) könnyen észlelhetőek. Az állatok relatíve jól tűrik az ember jelenlétét, így a módszer alkalmas az egyedek számának meghatározására.

4.1.2. A mintavételi eljárás főbb lépései

4.1.2.1. Vizuális megfigyelés:

1. A mintavétel során a transzektben az egyedek száma ivaronként és korcsoportonként rögzítésre kerül. A korosztályok három csoportra oszthatók: az évi fiatalok, előző évben kelt fiatalok és felnőttek. A nemek csak a felnőttek esetén különíthetők el biztonsággal, esetenként az előző évi fiatalok neme ugyancsak meghatározható. A nemek

azonosításához hasznos lehet egy színházi távcső, melynek segítségével az egyedek megfigyelhetők, anélkül, hogy zavaránánk őket.

2. Az egyedek számlálása rövid időn belül kell megtörténjen, mert a territóriumukon járőröző hímek, vagy az aktívan táplálékot kereső egyedek gyorsan változtathatják a helyüket, és pillanatnyi takarásban való tartózkodás után máshol újra felbukkanhatnak.
3. Az egyedek befogása nem javasolt, mert könnyen levethetik a farkukat, a hajszolásuk és a befogással töltött idő rontja a számolás hatékonyságát. A hurkos befogási módszer ugyancsak az egyedek zavarásával és sérülésével járhat.

4.1.2.2. Mintavételi időszak, mintavételek gyakorisága:

1. A mintavételek tavasszal, áprilistól-június végéig illetve késő nyáron és ősszel (augusztus végétől október végéig) zajlanak.
2. A mintavételek minimális száma 5/év.
3. A megadott időszakon belül a konkrét mintavételi időpontok előre nem tervezhetők. A megfigyeléseket az időjáráshoz és az állatok napi aktivitásához kell igazítani. A fali gyík elsősorban a reggeli-délelőtti órákban figyelhető meg a legkönnyebben, amikor az egyedek napozással igyekeznek elérni az aktivitáshoz szükséges testhőmérsékletet. Nyáron a késő délutáni-kora esti időszak ugyancsak alkalmas a monitorozásukra. Koratavasszal és késő ősszel egész nap megfigyelhetők az egyedek. Késő ősszel a felnőtt egyedek már ritkábban láthatók, de az az évi fiatalok az utolsó enyhe időszakokig (akár decemberig is) aktívak maradhatnak.

5. A rögzítendő adatok javasolt köre

- a fali gyík egy-egy mintavétel során észlelt egyedszáma korcsoportonként (juvenilis /az évben kelt/, 0,5-1 éves /előző évben kelt/, adult) és ivaronként (fiatal egyedeknél bizonytalan az ivar meghatározása)
- mivel az állatok befogása nem javasolt (túlzott zaklatás, a fark letörésének lehetősége) testhossz és a testtömeg megadása nem javasolt.
- A mintavétel dátuma, napszak, az időjárás főbb jellemzői (hozzávetőleges felhőborítottság, körülbelüli hőmérséklet, szélereősség).

6. Származtatott adatok

- legalább 3 korosztály – az évi fiatal, előző évben kelt, és kifejlett – aránya
- az ivarérett egyedek ivararánya
- a telelést követő aktivitás kezdete, a párzási időszak és a fiatalok kelésének ideje, aktivitási időszak vége tájegységenként. Az aktivitási időszak eleje és vége csak akkor rögzíthető, ha a megfigyelési időpontok ezek meghatározása céljából kerülnek kijelölésre, de ha a megfigyelésre számítható alkalmak száma korlátozott, akkor azt javasolt a valóban aktív időszakra áldozni.

7. Adatrögzítés a Természetvédelmi Információs Rendszerben

A Természetvédelmi Információs Rendszerben (TIR) az egy-egy mintavétel során megfigyelt egyedek összesített adatainak rögzítése szükséges. Az egyes egyedekre vonatkozó, nem kötelezően gyűjtött adatok csatolt file-ként kerülnek eltárolásra.

Kötelezően kitöltendő cellák

Adatközlő

Dátum (tól-)

Dátum (-ig)

Faj neve

Lelőhely

Mintavételi terület és egység megnevezése (A leelőhely (terület, egység) megadása a mintavételi terület lehető legpontosabb lehatárolásával. Lelőhely fénykép-dokumentációja minden mintavétel során)

Mintavételi módszer

Választható módszerek: Vizuális megfigyelés (20110)

Számosság érték

Pontos egyedszám ivaronként (202)

Hiány (Ha valamelyik fejlődési állapotot nem sikerül megfigyelni, az adatot „hiány” számossággal kell rögzíteni.)

Egyedszám

Az összes megfigyelt egyed egy korosztályon belül

Előfordulási állapot

Adult, juvenilis

Egyedszám hím

Egyedszám nőstény

Egyedszám nem meghatározott

Lelőhely kiterjedése m²-ben

Egyéni mezők a leelőhelyhez

- növényzeti borítás (%) - kötelező
- az élőhely jellege, növényzet, kőzet jellege, típusa – ÁNÉR és szöveges leírás – kötelező

8. A jelentés formai és tartalmi követelményei

A mellékelt jelentés mintának megfelelően.

9. Ráfordítás-beclsés

Egy-egy ponton történő mintavétel, terepi mérések, terepi jegyzőkönyv kitöltése stb. kb. 3,5-4 órát vesznek igénybe.

Egy terepnap alatt átlagosan 2 mintavételi pont mintázására van lehetőség. Célszerű egy időben több terepi munkacsoport párhuzamos munkáját biztosítani, s a kijelölt helyeket minél hamarabb bejárni, és vizsgálni.

Az adatok feldolgozása, a biotikus és abiotikus adatok rögzítése és validálása, valamint az adatok adatbázisba rögzítése, illetve értékelése további 2 hetet vesz igénybe.

Egy-egy területen történő mintavétel során a következő ráfordítás szükséges:

- Átlagosan 1-5 óra utazás és a helyszín megközelítése, valamint a visszaút üzemanyag költsége,

- a vizuális megfigyelés 1-2 óra mintavételi egységenként (ez meleg napokon jelentheti a megfigyelés elosztását a mintavételi területek között egy kora délelőtti és egy esti megfigyelési időszakra),

- a geokooordináták felvételéhez GPS készülék, a távolsági megfigyelésekhez távcső,

- Az adatok feldolgozása, a biotikus és abiotikus adatok rögzítése és validálása, valamint az adatok adatbázisba rögzítése, illetve értékelése további 10 munkanapot vesz igénybe.